

BISDOM ROTTERDAM

MAGAZINE | APRIL 2014

Daden van Liefde

Leven in dienstbaarheid

De ontmoeting met de liefde van Christus

Diaconie en getuigenis

Donatus verzekert vertrouwd

Donatus verzekert kerkgebouwen en wat daar bij hoort, zoals ruimtes voor kinderopvang, doopvonten, kanselbijkels en orgels. Donatus is een betrokken specialist. Klein genoeg om u persoonlijk van dienst te zijn. Groot genoeg om uw verzekeringsbelangen aan toe te vertrouwen. Samen met u zorgen we ervoor dat wat waardevol is, behouden blijft voor onze kinderen en hun kinderen en hun kinderen...

Donatus
Dé kerken- en monumentenverzekeraar
www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

Bisdom Rotterdam

Dit magazine is een uitgave van het bisdom Rotterdam. Het verschijnt als eenmalige uitgave bij gelegenheid van het Jaar van Daden van Liefde.

Dit blad werd gemaakt in opdracht van de Bisdomstaf.

Eindredactie
Daphne van Roosendaal

Adres redactie
Bisdom Rotterdam
Koningin Emmaplein 3
3016 AA Rotterdam
T: 010 281 51 71
E: bureau@bisdomrotterdam.nl

Advertentieverkoop
Borgerpark Media
E: info@borgerparkmedia.nl
T: 0475 711 362
I: www.borgerparkmedia.nl
Vlodropweg 62
Postbus 8027
6060 AA Posterholt

Vormgeving en druk
brainstorm en concept, Breda

Foto voorzijde:
J. Wouters

IN DEZE UITGAVE

4 |
Diaconale spiritualiteit

8 |
Teken van de liefde van Christus

12 |
Katholiek onderwijs: een werk van liefde

18 |
Help de PCI mensen helpen

22 |
Over de Jakobusbrief

26 |
Diaconale werkbezoeken Mgr. Van den Hende

- 6 | Jaar van Geloof - Jaar van Daden van Liefde
- 10 | Geloofsgesprekken over Daden van Liefde
- 16 | De heilige Elisabeth van Thüringen
- 17 | De heilige Vincentius de Paul
- 20 | Tour of faith en Daden van Liefde
- 24 | Oecumene: diaconie en getuigenis

VAN DE REDACTIE

Op 24 november sloot het bisdom Rotterdam het Jaar van het Geloof af en begonnen een aantal maanden waarin het bisdom heel concreet aandacht vraagt voor daden van liefde. Mgr. Van den Hende: "Ons geloof in de liefde van Christus is de bron van daden van liefde. Daden van liefde mogen onderstrepen dat ons geloof vrucht mag dragen. We willen daarom de daden van liefde opnieuw benadrukken en inoefenen met elkaar."

Bisschop van den Hende nam het initiatief tot het Jaar van Daden van Liefde. De pastorale dienstverlening coördineert een diocesaan programma.

Mgr. Van den Hende: "Je ziet heel veel mensen die in geloof leven en hun daden daarop baseren in de zorg, het onderwijs, in het eigen gezin, en ook als de crisis mensen in een dip en isolement brengt. Het geloof is een aanzet en een bron om voor deze noden je hart te laten spreken en je hart te uiten in daden van liefde."

In dit Magazine vertellen mensen over hun geloof en daden van liefde in hun leven. U leest over diaconale werkbezoeken van de bisschop, bijeenkomsten met jongeren en theologiestudenten, over diaconale spiritualiteit, oecumene en katholiek onderwijs. Een apart artikel gaat in op de Jakobusbrief. We hopen dat dit Magazine u mag inspireren.

Het Jaar van Daden van Liefde duurt tot 12 juli 2014 (Nationale Bedevaart Brielle).

DIACONALE SPIRITUALITEIT

Op 16 november 2013 hield diaken Vincent de Haas de inleiding bij de uitreiking van de diaconieprijs van het bisdom Rotterdam 'Brood en rozen'.
(Foto's: P. van Mulken)

Diaconale spiritualiteit is gezamenlijk luisteren, overwegen en bidden met de Schrift. Liefde, barmhartigheid en mededogen zijn kernwoorden waar het om draait. Deze kernwoorden zijn gemakkelijk in drie werkwoorden om te zetten: zien, bewogen worden en in beweging komen.

'Zien' is een belangrijk woord in de evangeliën. Het maakt barmhartigheid concreet. 'Bewogenheid' vraagt waar het leed dat je ziet je raakt. 'In beweging komen' betekent actie ondernemen. Barmhartigheid vraagt dus enerzijds om daadkracht, anderzijds om reflectie.

Richtinggevend

Een diaconale spiritualiteit vraagt om een visie op jezelf en de maatschappij, een oordeel over jezelf en de maatschappij in relatie tot de Bijbelse normen. Het gaat erom dat je een plan van aanpak ontwikkelt, en om praktisch handelen (de innerlijke bekering en het richten van de samenleving op het Rijk van God).

Zo kan een langdurigere bezinning op barmhartigheid de huidige samenleving verder brengen.

We zijn onderdeel van een groter geheel. We mogen constateren dat we voortdurend worden beïnvloed door wat de samenleving ons voorhoudt. Ik noem hier een aantal woorden, zonder daar een oordeel over te willen spreken, want meestal hebben ze zowel een goede als een kwade kant. Individualisering is zo'n woord. Het is een modern woord dat doordringt in alle geledingen, en dat sterk bepaalt hoe wij onszelf zien. Autonomie is een woord dat daarbij hoort. Het geeft aan: ik ben verantwoordelijk voor mezelf. Daarom worstelen we met gezag, en is zorg een moeilijk woord geworden. We moeten voor onszelf zorgen (voltijds werken, een goed pensioen opbouwen, aan onze gezondheid werken), maar ook voor een ander middels bijvoorbeeld mantelzorg. Zo zijn er heel veel woorden die richting geven aan ons kijken naar elkaar, en aan ons omgaan met elkaar.

En al die stelsels bepalen de toon van de gesprekken die we met elkaar voeren, ook als het evangelie centraal staat. We moeten ze in dialoog brengen met het evangelie en de evangelische woorden 'barmhartigheid' en 'diaconie', en met de sociale leer van de Kerk die beide woorden samenvat in het woord 'caritas'.

Dialogo

We moeten daar niet voor weglopen. In zijn encycliek 'Lumen Fidei' wijst paus Franciscus erop dat we ons niet moeten verwijderen van de wereld, niet werkeloos toe moeten zien, maar ons actief in moeten zetten in de samenleving en met die samenleving in dialoog moeten gaan. Tijdens de wereldjongerendagen in Brazilië was dit hét themawoord: dialoog. "Dialoog, dialoog," was het antwoord van de paus op verschillende vragen. En natuurlijk: ga de wereld in, wees niet bang, en dien.

Op die manier kunnen we dus wel verder komen. En wat dan bijzonder is, is het volgende: juist door de weg van het leven te gaan, door te zien, te oordelen en af te wegen en dan te handelen, komen we in de leerschool van de liefde en barmhartigheid terecht. Als we dat willen, als we ons met anderen willen leren verstaan, en ons ten dienste willen stellen van het bouwen aan rechtvaardigheid, vrede, en goedheid.

Liefde

Daarbij is de liefde altijd meer dan alleen handelen. In zijn encycliek 'Deus Caritas Est' citeert paus Benedictus XVI de apostel Paulus: "Al deel ik heel mijn bezit uit, al geef ik mijn lichaam prijs aan de vuurdood: als ik de liefde niet heb, baat het mij niets" (1 Korintiërs 13, 3). Paus Benedictus: "Deze hymne moet de Magna Charta van alle kerkelijk dienstwerk zijn [...]. Het persoonlijke, innerlijke deelnemen aan de nood en het lijden van de ander wordt zo een gedeeltelijke gave van mijzelf voor hem.

Opdat de gave niet vernederend voor hem is, moet ik de ander niet alleen iets van mijzelf maar mijzelf geven, als persoon daarin aanwezig zijn" (Benedictus XVI, Deus Caritas Est, nr. 34).

Het geloof, de Schrift en de traditie geven ons instrumenten om om te gaan met de trends en de hypes van onze samenleving, met onze medeburgers, en met de noden die we ontdekken of waarop we gewezen worden. Dus: zie, wees bewogen, kom in beweging; en wees vurig in je geloof, vreugdevol in je hoop, en barmhartig in je liefde.

Diaken Vincent de Haas

Diaken van het bisdom van Breda, werkzaam in de H. Augustinusparochie in Breda, staflid van de Priester- en Diaconopleiding Bovendonk in Hoeven, medewerker van de Katholieke Bijbelstichting in Breda

Leren kijken met de ogen van Jezus

Diaconale spiritualiteit is leren kijken met de ogen van Jezus, met de ogen zoals van de Barmhartige Samaritaan, en van zovele anderen uit de geschiedenis. Diaconale spiritualiteit is persoonlijk luisteren, overwegen en bidden met de Schrift.

Lees geregeld in de Schrift en stel jezelf de vraag:

- Wat zie ik?
- Waar raak ik door bewogen?
- Wanneer kom ik zelf in beweging?

En tenslotte:

- Wat geef ik?
- Geef ik iets van mezelf (tijd of geld)? Of geef ik mezélf?

Een Jaar van Daden van Liefde

Bisschop Van den Hende vraagt extra aandacht voor het thema Daden van Liefde in het verlengde van het Jaar van het Geloof. De extra aandacht voor het thema Daden van Liefde startte op 24 november 2013 en duurt tot 12 juli 2014 (Nationale Bedevaart Brielle).

Matteüs 25

Daarin worden zes werken van barmhartigheid genoemd. De Kerk voegt nog toe: de doden begraven. Naast deze zeven lichamelijke werken van barmhartigheid werden in de traditie van de Kerk zeven geestelijke werken van barmhartigheid uitgewerkt, gericht op het lenigen van geestelijke nood.

Het Jaar van het Geloof

Paus Benedictus XVI riep het Jaar van het Geloof (2012-2013) uit om de start te herdenken vijftig jaar geleden van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). De paus kondigde het Jaar van het Geloof aan in zijn apostolische brief 'Porta Fidei'. Het Jaar van het Geloof wilde bijdragen aan een hernieuwde bekering en aan de herontdekking van het geloof, met het oog op het getuigenis van christenen in de wereld.

JAAR GELOOF
van het

DADEN van LIEFDE

Het gelaat van Christus

Paus Franciscus maakt duidelijk dat ons geloof begint bij Jezus, onze ontmoeting met Christus is wezenlijk voor ons leven in geloof, ook waar het gaat om daden van liefde. Christus is het middelpunt van ons geloof. In Christus hebben wij ten volle de liefde van God voor ons leren kennen, stelt paus Franciscus in zijn eerste encycliek 'Lumen Fidei'. Geloof is **je persoonlijk aangesproken weten**, geroepen weten door de Heer. Hij zet ons aan tot werken van liefde. Daden van liefde zijn een antwoord van onze kant op de roepstem van Christus die ons het eerst heeft liefgehad.

Met het oog op getuigenis

Heel concreet het getuigenis van de liefde. De apostel Jakobus zegt: "Broeders, wat baat het een mens te beweren dat hij geloof heeft, als hij geen daden kan laten zien? Kan zo'n geloof hem soms redden? Stel dat een broeder of een zuster geen kleren heeft en niets om te eten, en iemand van u zou zeggen: 'Geluk ermee! Houd u warm en eet maar goed' en hij zou niets doen om in hun stoffelijke nood te voorzien - wat heeft dat voor zin? **Zo is ook het geloof, op zichzelf genomen, zonder zich in daden te uiten, dood.**[...] Bewijs me eerst dat ge geloof hebt als ge geen daden kunt tonen, dan zal ik u uit mijn daden mijn geloof bewijzen" (Jak. 2, 14- 18).

We worden persoonlijk aangesproken

Vanuit een persoonlijke ontmoeting met Christus in de eucharistie, geloven wij in de liefde van God. In de mate waarin wij die liefde van God aanvaarden in ons leven en steeds beter gaan begrijpen, worden wij geroepen de liefde van God door te geven, in het besef dat ons geloof haar bekroning vindt in concrete werken van liefde. Geloof is ook de basis en het uitgangspunt van de sociale leer van de Kerk. Geloof werkt in op de wereld en verlicht de relaties tussen de mensen, want geloof komt uit liefde voort en volgt de dynamiek van Gods liefde. Paus Franciscus schrijft in zijn eerste encycliek 'Lumen Fidei' dat geloof een goed is voor allen, een gemeenschappelijk goed. Het verlicht niet alleen het innerlijk van de Kerk, en is niet alleen gericht op het hiernamaals. Geloof helpt ook nu om onze samenlevingen op te bouwen, op weg naar een toekomst van hoop (art. 51).

Geloof vraagt om daden

Porta Fidei, nr. 14 zegt: "Geloof en liefde vereisen elkaar en wel zo dat de een het ander mogelijk maakt zijn weg te gaan. Vele christenen wijden immers hun leven met liefde aan wie eenzaam is, aan de kant is geschoven of is uitgesloten, mensen naar wie men als eerste moet gaan om hen te ondersteunen omdat nu juist in hen **het gelaat van Christus** zelf weerspiegelt. Dankzij het geloof kunnen wij in hen die om onze liefde vragen, het gelaat van de verzezen Heer herkennen. 'Al wat gij gedaan hebt voor een dezer geringsten van mijn broeders, hebt gij voor Mij gedaan' (Matteüs 25, 4)".

TEKEN VAN DE LIEFDE VAN CHRISTUS

Het altaar in de kerk is een teken van Jezus de levende Heer: “Geen groter liefde kan iemand hebben dan deze, dat hij zijn leven geeft voor zijn vrienden” (Joh. 15, 13).

De levende steen

In de eerste brief van de apostel Petrus staat: “Treedt toe tot Hem, de levende steen, door de mensen verworpen maar uitverkoren en kostbaar in het oog van God” (1 Petr. 2, 4). Het is een uitnodiging aan ons om in Jezus Christus te geloven en om ons bij Hem aan te sluiten. De apostel Petrus noemt Jezus in beeldende taal een weggegooide steen, die uiteindelijk het fundament is geworden. Dat wil zeggen: Jezus werd gekruisigd en Hij stierf, maar op Pasen is Hij opgestaan uit de dood. Hij leeft! (cfr. Hand. 4, 10-11).

Het altaar in de kerk is een bijzondere verwijzing naar Jezus Christus, die gekruisigd is en verrezen uit de dood. In de inleiding (2002) op het altaarmissaal wordt gezegd: “In elke kerk hoort een vast altaar te staan dat duidelijker en blijvend Christus Jezus, de levende steen aanduidt” (art. 298).

Omdat een altaar in onze kerk verwijst naar de persoon van Jezus, wordt aan het begin en aan het einde van een liturgieviering het altaar door de priester gekust om Christus op symbolische wijze te groeten.

Als bisschop van Rotterdam heb ik sinds 2011 al meerdere keren een altaar mogen wijden (zie hiernaast, p. 9). Wat betreft de vormgeving van de altaren: in een aantal gevallen gaat het om een houten blok in plaats van steen (H. Maria en St. Jeroen in Noordwijk; St. Jacobus in Schiedam-Kethel). De altaren in Alphen aan den Rijn en in Voorburg zijn gemaakt in het wit, waarbij de eerste een sierlijke naar binnen lopende vorm heeft en de tweede samen met de lezenaar en het podium één vast geheel vormt.

Twee altaren hebben een meer klassieke rechthoekige vorm: het houten altaar in de St. Bartholomeuskerk in Nootdorp, en het stenen altaar in de St. Paschalis Baylonkerk in Den Haag.

Ontmoeting met de Heer

De nieuwe altaren hebben een centrale plaats in de kerk. Als je de genoemde kerken binnenkomt, dan trekt het altaar meteen de aandacht. Dit is conform de inleiding op het altaarmissaal, die namelijk aangeeft: “Het altaar moet zo geplaatst zijn dat het werkelijk het centrum is waarop zich de aandacht van heel de samenkomst van de gelovigen vanzelf richt” (art. 299).

Het altaar is de plaats waar het sacrament van de eucharistie wordt gevierd. Daar is Christus zowel de gastheer alsook in de heilige communie ons voedsel. Op deze manier is een altaar niet alleen teken van de levende Heer, maar bij uitstek ook de plek van ontmoeting met de levende Heer in het sacrament van de eucharistie. Bij dit altaar worden wij verzameld als leden van de gemeenschap van de Kerk. Zo bezien, is het altaar in de samenkomst van de gelovigen de aanduiding van de ene Christus en tevens symbool van de ene eucharistie (inleiding missaal art. 303).

De hoogste daad van liefde

Het plaatsen en wijden van een nieuw altaar biedt aan de geloofsgemeenschap ter plaatse een extra gelegenheid voor catechese en geloofsgesprek, heel bijzonder ook wanneer het gaat om de band te leren zien tussen ons geloof in Christus en het verrichten van concrete daden van liefde in ons dagelijks leven. Paus Franciscus: “De eucharistie is het kostbaar voedsel van het geloof, de ontmoeting met Christus, die werkelijk aanwezig is met de hoogste daad van liefde, de gave van zichzelf, die leven voortbrengt” (‘Lumen Fidei’, art. 44).

Wanneer wij een altaar zien en de betekenis ervan verstaan, dan worden wij als vanzelf uitgenodigd om aan Jezus Christus te denken, die het fundament is van ons leven in geloof. Wanneer wij aan het altaar de eucharistie vieren, dan staan wij biddend stil bij Jezus’ leven in dienstbaarheid, vieren wij de gedachtenis van zijn levensoffer aan het kruis en zijn verrijzenis.

In Jezus’ Naam

Bij het altaar in de eucharistie mogen wij beseffen hoe veel God van ons houdt, hoe wij als leerlingen van de Heer geroepen worden om de liefde die wij van Christus ontvangen door te geven en te delen met onze medemens in concrete daden van liefde.

De ontmoeting met de levende Heer van wie het altaar een bijzondere aanduiding is, geeft ons leven als christenen een nieuwe horizon. De ontmoeting met de liefde van Christus in de eucharistie is dé bron van inspiratie en kracht om op onze beurt in ons eigen leven samen met anderen te bouwen aan Gods koninkrijk door concrete daden van liefde, want: ‘Ik had dorst, Ik had honger, Ik was ziek...’ (Mt. 25, 31-46).

Staande bij het altaar, worden wij aan het einde van iedere eucharistieviering gezonden om als Kerk onze medemens in Jezus’ Naam van dienst te zijn. De apostel Petrus schrijft: “Laat ook uzelf voegen als levende stenen in de bouw van de geestelijke tempel” (1 Petr. 2, 4). In andere woorden: “Eucharistie die zich niet vertaalt in concrete beoefening van de liefde is ten diepste onvolledig” (paus Benedictus, ‘Deus Caritas Est’ art. 14).

Bij het altaar in de ontmoeting met de levende Heer wordt onze roeping versterkt en concreet gemaakt.

+ J. van den Hende

Altaarwijdingen in het bisdom sinds 2011 (Mgr. Van den Hende)

- St. Bonifaciuskerk in Alphen aan den Rijn (op 11 september 2011)
- Kerk Maria ter zee in Noordwijk (op 28 november 2011)
- St. Martinuskerk te Voorburg (op 15 januari 2012)
- St. Jeroenkerk in Noordwijk (2 september 2012)
- St. Jacobuskerk in Kethel-Schiedam (18 november 2012)
- St. Bartholomeuskerk in Nootdorp (16 juni 2013)
- H. Paschalis Baylonkerk van de Driekoningenparochie in Den Haag (op 6 januari 2014)

GELOOFSGESPREKKEN OVER DADEN VAN LIEFDE

Kijk ook op zondag 13 juli, Nederland 2
10.10 uur Geloofsgesprek met Mgr. Van den Hende (Omroep RKK)
Afsluitend Geloofsgesprek in de serie over Daden van Liefde

Cécile de Quay

Cécile de Quay is betrokken bij de gemeenschap 'De Ark' in Gouda. Als 'gemeenschapsverantwoordelijke' (directeur) is ze eindverantwoordelijk voor het reilen en zeilen van de kleine gemeenschap. "De Ark is een leefgemeenschap voor en met mensen met een beperking. Wij wonen en werken samen. We gaan ervan uit dat ieder mens waardevol en uniek is, en dat we allemaal onze waarde en onze beperkingen hebben, maar ook onze gaven. We zijn een gewone zorginstelling, maar we willen ons niet beperken tot de zorgrelatie en willen laten zien dat mensen met een beperking een plaats verdienen in de maatschappij, omdat ze een unieke bijdrage hebben van eenvoud, directheid, warmte, liefde. Dat zijn menselijke gaven." "Buiten Nederland behoren we tot een wereldwijd netwerk. Dat begon vijftig jaar geleden, in 1964, toen Jean Vanier naar een manier zocht om een geloofsgemeenschap te starten. Hij wist niet goed hoe dat te doen, maar wel dat hij het wilde. Hij ontmoette toen een pater die zorg had voor een huis waar mannen met een verstandelijke beperking woonden. Jean was meteen geraakt, vanuit het appél dat van de mensen uitging: hou van mij. Mensen met een verstandelijke beperking woonden destijds in grote psychiatrische instellingen. Daar werd fysiek goed voor ze gezorgd, maar ze kregen geen emotionele aandacht. Terwijl ze juist daar goed in zijn. Jean Vanier dacht toen: daar ga ik iets mee doen." "Voor mij is de Ark de vorm om mee te werken aan een menselijke samenleving, zoals Christus, zoals God die heeft bedoeld. Het gaat niet alleen om de goede werken doen, niet alleen om getuigenis van het doen, maar ook van het zijn. De essentie van waar het om gaat in het leven is: je mag er gewoon zijn, je mag zijn wie je bent en dat is al goed genoeg. En we zijn vrienden. Je kunt met iedereen vrienden zijn."

Zondag 9 februari, Nederland 2
Geloofsgesprek met Cécile de Quay,
Ark gemeenschap Gouda (Omroep RKK)
Bekijk de uitzending via www.uitzendinggemist.nl

Paula en Jan Opstal

Paula en Jan Opstal uit Pijnacker zijn betrokken bij de bedevaarten naar Banneux vanuit het bisdom Rotterdam. Paula Opstal is coördinator van de bedevaarten. Haar man, Jan, helpt haar sinds zijn pensioen mee. In het Geloofsgesprek spreken ze over Banneux en hun inzet voor de pelgrims. Paula: "Ik kom uit een gezin van negen kinderen, waarvan drie kinderen minder valide waren. Op een gegeven moment zei een van mijn zussen dat ze naar Banneux wilde. Ze vroeg me om mee te gaan om haar te helpen. Ik wist niets van bedevaarten, maar ben meegegaan. Het overviel me en raakte me, de saamhorigheid en de vieringen. Na het tweede jaar heb ik me opgegeven als vrijwilliger. Maria is acht keer verschenen in Banneux en ze heeft telkens een boodschap achtergelaten. Een van de boodschappen was: steek je handen in het water. Als wij in Banneux zijn, gaan we met de vrijwilligers elke avond naar de bron die daar is en steken we onze handen in het water. Dat is een teken van ons geloof en van onze verbondenheid met elkaar. Je steekt je handen in het water en je bidt dat je de volgende dag met deze handen de mensen weer mag helpen. Door de pelgrims bij te staan, door lief te zijn voor elkaar, proberen we het lijden van de mensen zoveel mogelijk te verlichten. Liefde geven doet veel met mensen." Jan: "Je ziet aan de mensen dat ze nieuwe kracht krijgen om weer vooruit te kunnen. Mij is bijvoorbeeld de viering met het lof met de ziekenzegen dierbaar. Dan zie je wat de zegen met het Allerheiligste doet met de mensen. De priester gaat rond met het Allerheiligste. Ik loop daarbij mee als misdienaar. Je ziet de devotie en het geluk van de mensen als ze de zegen krijgen. Je moet er echt geweest zijn om te weten wat het is. Banneux is een plek waar de hemel de aarde raakt. Zo voelt dat."

Zondag 6 april, Nederland 2
Geloofsgesprek met Paula en Jan Opstal,
Banneux bedevaarten (Omroep RKK)
Bekijk de uitzending via www.uitzendinggemist.nl

Angela en Paul Oorthuizen

Angela en Paul Oorthuizen uit Alphen aan de Rijn hebben meerdere pleegkinderen met een beperking opgenomen en hebben een eigen zoon gekregen. Voor kwetsbare gezinnen bouwen ze een aangepast huisje op een camping in Hellevoetsluis. Omdat het belangrijk is om als gezin samen op adem te kunnen komen. In het Geloofsgesprek spreken ze over hun gezin en over het bouwproject. Paul: "We hebben altijd het idee gehad om 'ja' te zeggen als God een vraag stelt. Dat kan bijvoorbeeld zijn iemand die verdriet heeft opvangen. Bij ons vroeg iemand kort na ons huwelijk om een verpleegkundige in Afrika. Daar hebben we toen een jaar gewerkt." Angela: "En later hebben we een bewuste keuze gemaakt voor een pleegkind. Het is moeilijker om een pleeggezin te vinden voor kinderen met een beperking. Dus hebben we een kind met een beperking opgenomen. Op dit moment hebben we vier pleegkinderen met een beperking in huis, en een eigen kind." Paul: "Als gezin hebben we ervaren dat het moeilijk is om samen met kinderen met een beperking weg te kunnen. Daarom willen we een plek creëren. Een huis om je even terug te kunnen trekken. Juist in de rust, zonder de druk van alledag, ontstaat de toenadering, herstelt zich de familieband. Het huis dat we nu bouwen is een wat groter huis, want familie is altijd een groots gebeuren. Daarom wilden we een huis met ruimte voor velen. Zoals er ruimte moet zijn in het hart, moet er ruimte zijn in dit huis. Het is echt bedoeld voor ondersteuning van kwetsbare gezinnen, mensen die het zwaar hebben. Ook bijvoorbeeld voor gezinnen met iemand die terminaal ziek is. In het huis is voor hen een rustig gelegen aangepaste kamer." Angela: "Families die het nodig hebben kunnen hier terecht. Het is de bedoeling dat veel mensen hier kunnen komen. Kinderen met een beperking, ouders met een beperking. Mensen die samen een gezin vormen."

Zondag 11 mei, Nederland 2, 10.10 uur
Geloofsgesprek met Angela en Paul Oorthuizen,
Fam4kids (Omroep RKK)
10.30 uur Eucharistieviering vanuit Bodegraven

Herman en Ineke Buitendijk

Herman en Ineke Buitendijk uit Zoetermeer zetten zich in als vrijwilliger voor de Vincentius Vereniging Zoetermeer. In het Geloofsgesprek, dat werd opgenomen in 'Het Schuurtje', de kringloopwinkel van de Vincentius, vertellen ze over hun inzet voor de Vincentius vanuit hun geloof.

Ineke: "Als het gaat om daden van liefde, geldt voor ons: we doen veel daden, want we zijn doeners, en de liefde komt kijken bij de contacten met de mensen." Herman: "We zijn de eerste en derde zaterdag van de maand open, dan worden spullen gebracht, en op maandagmiddag worden de spullen uitgezocht door de vrijwilligers." Ineke: "Maar hij is iedere dag hier bezig. Toen hij nog werkte had hij al nooit tijd, nu helemaal niet meer. En zelf ben ik ook niet van het thuiszitten." Herman: "Wat we verdienen gaat naar goede doelen, zoals de Parochiële Caritasinstelling en de Voedselbank. Daar zijn er zes van in Zoetermeer. Maar er zijn ook andere goede doelen, zoals de Adventsactie en de Vastenactie en het caravan project van de Stichting Ontspanning en Recreatie (SOR). Zo gemiddeld komt op de eerst zaterdag van de maand €1.800 à €1.900 binnen. We moeten natuurlijk de huur van het pand betalen, maar per jaar kunnen we ongeveer €22.000 geven aan goede doelen." Ineke: "En we bezoeken vanuit de Vincentius ook zieken. Dan kunnen de vrijwilligers die bij de mensen op bezoek gaan iets meenemen, een bloemetje of iets dergelijks." Herman: "Je doet het voor de medemens. Ik was bedrijfsleider van een aannemersbedrijf, dus ik was altijd al bezig met cijfertjes, en hier is het voor de medemens." Ineke: "En we zijn gezond. We mogen dit doen. Als je krakkemikkig wordt, is het voorbij. Ja, we danken 'God daarboven' wel." Herman: "Zeker doen we dat. In de kerk bid ik wel: God, geef me de kracht om dit te doen. En die krijg ik. Dus dan zal het wel goed zijn."

Zondag 6 juli, Nederland 2, 10.10 uur
Geloofsgesprek met Herman en Ineke Buitendijk,
Vincentius Zoetermeer (Omroep RKK)
10.30 uur Eucharistieviering vanuit Bodegraven

Daphne van Rosendaal

KATHOLIEK ONDERWIJS: EEN WERK VAN LIEFDE

Bij het 140-jarig jubileum van de Rotterdamse Vereniging voor Katholiek Onderwijs (RVKO) op 2 oktober 2013, gaf Mgr. Van den Hende in de Laurenskerk de medewerkers de sleutelhanger die het bisdom liet maken met paus Franciscus' woorden: "Ga op weg, wees niet bang, en dien!"
(Foto: P. van Mulken)

In 'Beziel en zelfbewust', de beleidsnota voor het katholiek onderwijs uit 2002, noemen de Nederlandse bisschoppen de opdracht van scholen 'een werk van liefde en een dienst aan de samenleving'. Wat wordt hiermee bedoeld?

Zending

De eerste gedachte die opkomt is de bevoegdheid en toewijding waarmee veel leerkrachten en docenten zich inzetten, opdat kinderen en jongeren zich kunnen ontwikkelen tot sociaal voelende, verantwoordelijke mensen. Uit de gedrevenheid van onderwijzers spreekt liefde voor het vak en liefde voor de kinderen. Maar katholiek onderwijs als 'werk van liefde' heeft nog een diepere betekenis. Het verwijst naar de opdracht van christenen ernaar te streven dat God mensen concreet met zijn liefde kan bereiken zodat zij kunnen worden wie zij zijn: geliefd beeld van God. De Kerk beschouwt deze opdracht als haar zending. Het katholiek onderwijs deelt in die zending en geeft er invulling aan.

De manier waarop scholen dat doen verschilt, maar enkele algemene kenmerken zijn er wel te noemen.

Voor iedereen

Katholiek onderwijs is een aanbod aan alle kinderen, ongeacht hun achtergrond. In de meeste katholieke scholen in het bisdom Rotterdam is de samenstelling van de leerlingenbevolking heel divers. Het aantal 'katholieke kinderen' bedraagt meestal niet meer dan één derde deel; in de steden kan het nog lager liggen. Juist dan is het van belang dat de zichtbaarheid en herkenbaarheid van de katholieke identiteit van de school op de agenda blijft. De negen identiteitsbegeleiders van het bisdom Rotterdam ondersteunen directies en teams hierbij. Op verschillende plaatsen is te zien hoe er actief wordt gezocht naar goede vormen om de gelovige identiteit duidelijker vorm te geven. Bij basisschool Het Spinnewiel in Alphen aan den Rijn stond een paar jaar geleden rond de Kerst een opblaas-Kerstman op het schoolplein.

Dit jaar heeft bisschop Van den Hende op deze school in het bijzijn van alle leerlingen een nieuwe kerstgroep ingezegend.

Heel de mens

Katholiek onderwijs richt zich op de vorming van de gehele menselijke persoon, in fysiek, sociaal, ethisch en spiritueel opzicht. Intellectuele prestaties zijn niet het enige en ook niet het hoogste doel. Voorop staat het verlangen de heelheid en de waardigheid, die door God in elk mens is gelegd, te bevorderen en tot bloei te laten komen. Hieruit komt voort dat katholiek onderwijs een bijzonder oog wil hebben voor de zwakkeren. Dat begint binnen de eigen school, waar leerkrachten signalen dat het niet goed gaat met een kind vaak in een vroeg stadium oppikken. Het kan zich ook vertalen in de keuzes die op bestuursniveau worden gemaakt. Zo heeft de Stichting Lucas Onderwijs uit Den Haag het voortgezet onderwijs dat zij onder haar hoede heeft, in vier onderwijs-groepen ondergebracht. Elke onderwijsgroep omvat de hele bandbreedte aan onderwijs,

van praktijkonderwijs tot gymnasium. Hiermee wordt bereikt dat er altijd plaats is voor boventallige leerlingen, en dat niemand buiten de boot valt. Een derde voorbeeld van de aandacht voor de zwakkeren zijn de acties en projecten met een goed doel, die op veel scholen worden georganiseerd met grote inzet van de leerlingen.

Hechte gemeenschap

In de stilteruimte van het Alfrinkcollege in Zoetermeer staat op de muur geschreven: 'School zijn we samen, iedereen doet ertoe.' Katholiek onderwijs heeft oog voor gemeenschap. Als je op een school de vraag stelt naar de geleefde identiteit, wordt vrijwel altijd verwezen naar de onderlinge verbondenheid en naar de waarden die met elkaar worden gedeeld. Daarin vinden scholen hun eigenheid en herkenbaar voor leerlingen en hun ouders. De ervaring samen gemeenschap te zijn komt zeker naar voren in het samen vieren bij de kerkelijke feesten en bij scharniermomenten in het leven van de school.

Op het Sint-Maartenscollege in Voorburg is de viering voor de eindexamenkandidaten een belangrijke gebeurtenis. Er wordt biddend stilgestaan bij de toekomst van deze jonge mensen. Dat maakt indruk. Vieringen vinden vaak in de scholen plaats, maar ook in de parochiekerk. De band van scholen met de parochies, die vroeger vanzelfsprekend was, bestaat niet overal meer. Op verschillende plaatsen hebben scholen en parochies elkaar echter weer bewust opgezocht. Het contact wordt vaak door beide als een verrijking gezien. Zoals de directeur van een basisschool in Oud-Beijerland zegt: "Het geeft diepgang."

Bondgenoten

Het bisdom Rotterdam onderhoudt contact met de verschillende geledingen van het primair en het middelbaar onderwijs en met de pabo's in Rotterdam en in Leiden. De bisschop spreekt regelmatig mensen in het onderwijsveld, op bestuurlijk niveau en ook in de scholen zelf. Het valt op hoe concrete personen op

verschillende plekken in het onderwijs zich beziel en zelfbewust inzetten. In gesprekken en ontmoetingen blijkt vaak een gezamenlijk gevoelde verantwoordelijkheid voor het katholiek onderwijs en een gedeeld verlangen hieraan zo goed mogelijk vorm te geven. Ontmoetingen worden over en weer als inspirerend ervaren en kunnen ertoe bijdragen dat katholieke scholen plaatsen zijn en blijven, waar kinderen volledig mens kunnen worden.

Liesbeth Stalmeier
Bisschoppelijk gedelegeerde
voor het onderwijs

(Foto: P. van Mulken)

Als wij de eucharistie vieren moeten we ons er steeds meer bewust van zijn dat het offer van Christus voor allen bestemd is, en dat de eucharistie dus ieder die in Hem gelooft, er toe aanzet 'gebroken brood' te worden voor de anderen en zich in te zetten voor een rechtvaardiger en broederlijker wereld.

Denkend aan de vermenigvuldiging van de broden en de vissen, moeten wij onderkennen dat Christus tot op de dag van vandaag doorgaat met zijn leerlingen aan te sporen om zich in eigen persoon in te zetten: 'Geef hun maar te eten' (Mt. 14, 16). Ja waarlijk, de roeping van ieder van ons is, om samen met Jezus brood, gebroken voor het leven van de wereld te zijn.

DE HEILIGE ELISABETH VAN THÜRINGEN

Geloof zonder daden is leeg en zielloos. De gedrevenheid om de wereld in te gaan en de ander in nood tegemoet te treden is fundamenteel, maar lijkt vaak ook erg moeilijk. Enerzijds, omdat het bij bidden binnen de kerkmuur kan blijven. En anderzijds kan de hulp voor de ander een maatschappelijk sociale activiteit worden, waarin geloof niet of nauwelijks een rol speelt.

De heilige Elisabeth (1207 - 1231) is voor mij een enorme inspiratie. Zij weet vanuit haar geloof een bijzonder hechte relatie met Christus te ontwikkelen. Haar geestelijk leidsman gaat met haar in gesprek. En het moeten heftige gesprekken zijn geweest, waarin gebed, ascese en meditatie telkens weer werden afgezet tegen macht en het rijke hofleven met haar overvloedige feestmalen. Een dame van adel heeft zich niet op te houden met de armen van de maatschappij! Dat zou een schande zijn. Ondanks haar verplichtingen aan het hofleven als vrouw van de Landgraaf van Thüringen, weet zij vanuit

haar relatie met Christus keuzes te maken die een adellijke dame niet passen. Wat hier van doorslaggevende steun is geweest, is het huwelijk met haar man Ludwig. Hij kon het zich niet veroorloven het ascetische leven te leiden, zoals zijn vrouw dat zou willen, maar heeft haar altijd ondersteund in haar ideaal. Zo verdedigde hij haar tegenover zijn gasten, wanneer zij niet at tijdens een feestmaal. En ook haar bezoek aan armen en zieken liet hij toe. Toen haar man overleed, viel ook zijn bescherming weg en de steun die Elisabeth van hem kreeg.

Haar geestelijk leidsman vond dat zij zich aan haar adellijke stand moest houden en dat ze te ver ging met haar ascese. Ze brak met hem. Ze zorgde voor een goede opvang voor haar kinderen om volledig vrij te zijn voor het werk onder zieken en armen, in een door haar zelf opgericht ziekenhuis. Ze werd lid van de Derde Orde van Franciscus van Assisi en verzorgde ze haar verdere leven de zieken. Daarom zijn tot in de 19e en 20e eeuw honderden hospitalen naar haar genoemd.

Vanuit het drukke hof- en gezinsleven zoekt Elisabeth de zieken en armen op en door gebed en meditatie voedt ze haar relatie met Christus. Elisabeth laat zien hoe zij vanuit haar liefdevolle huwelijk met Ludwig én haar relatie met Christus de kracht vindt om haar geloof om te zetten in daden van liefde voor de naasten. Als gehuwd diakenstudent voel ik mij bijzonder door dit voorbeeld geïnspireerd: het huwelijk met mijn vrouw Sophie en mijn relatie met Christus doen een appèl op mij om het dubbelgebod van de liefde concreet gestalte te geven: "God liefhebben met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand en de naaste als uzelf" (Mt. 22, 37-39).

Iwan Osseweijer
Diakenstudent

Op 10 januari openden de theologiestudenten van Sjofar het nieuwe jaar in de kathedraal van Rotterdam. De ontmoeting met de studenten, waaronder ook de priester- en diakenstudenten van het bisdom, begon met een eucharistieviering die Mgr. Van den Hende celebreeerde. Na een gezamenlijke maaltijd hield de bisschop een inleiding over 'Diaconale heiligen, levens getekend door daden van liefde'. (Foto's: P. van Mulken)

DE HEILIGE VINCENTIUS DE PAUL

Een diaconale heilige die mij inspireert is de heilige Vincentius de Paul. Hij is een belangrijke heilige waar het gaat om daden van liefde, omdat hij het werk van de Vincentiusverenigingen heeft geïnspireerd.

Het werk dat hij bijna vier eeuwen geleden begonnen is, wordt nu nog steeds, zij het in een andere vorm, door vele vrijwilligers van Vincentiusverenigingen voortgezet. Tijdens mijn stage in de Heilige Nicolaasparochie in Zoetermeer heb ik zo'n actieve Vincentiusvereniging mogen ervaren. Ik heb veel bewondering voor de vrijwilligers van deze vereniging, die tijd en aandacht schenken aan zieke, oude en/of eenzame medemensen, of een 'Vincentiuswinkel' exploiteren om mensen en gezinnen met een klein budget de mogelijkheid te bieden om hun woning, soms niet meer dan een klein onderkomen, functioneel en een klein beetje gezellig in te richten. Vincentius werd op 24 april 1581 geboren in Pouy (Gascogne). Als kind had hij al een goed hart, want toen hij een keer voor

zijn moeder meel bij de molen had gehaald en onderweg een arme man tegenkwam, gaf hij hem spontaan een deel ervan. Thuis op de boerderij hadden ze het niet breed. Om hem te kunnen laten studeren, moest zijn vader twee ossen verkopen. Na zijn theologiestudie aan de universiteit van Toulouse werd hij op 23 september 1600 priester gewijd. Als jonge priester werd hij tijdens een zeereis door Turkse zeeroevers gevangengenomen en als slaaf op de markt van Tunis verkocht. Na twee jaar kwam hij door toedoen van een Turkse vrouw vrij. Terug in Frankrijk werd hij pastoor van enkele dorpen bij Parijs. Toen Vincentius eens aan de mis wilde beginnen, kwam een dame hem zeggen dat ze een straatarme zieke had bezocht. Omdat ze voor zijn leven vreesde, ging Vincentius die middag zelf een kijkje nemen. Hij ontdekte dat veel mensen de zieke voedsel hadden gebracht, maar te veel om op te eten, zodat het bedierf. Hij besloot daarop de hulpverlening te organiseren en stichtte een Broederschap van Liefde. Dat deed hij later in meerdere plaatsen.

In 1625 stichtte Vincentius de Congregatie van de missie (Lazaristen). Deze had drie doelstellingen: ziekenverpleging, missie en een verbeterde priesteropleiding. In 1633 stichtte hij, samen met Louise de Marillac, de Congregatie van de 'Dochters van Liefde'. Deze droeg vooral zorg voor zieken, armen, weeskinderen en vondelingen. Naast zijn werk voor beide congregaties organiseerde Vincentius hulpcampagnes in gebieden die onder de oorlog te lijden hadden.

Bij dit alles bleef hij een zeer eenvoudige man. Hij bewoonde een kleine en sober ingerichte kamer. Dagelijks verrichtte hij een persoonlijke daad van liefde: aan de middagtafel nodigde hij twee armen uit die hij persoonlijk bediende. 's Middags pikte hij slecht ter been zijnde mensen van de straat die hij met een ruitje naar de plaats van bestemming bracht. Vincentius stierf op 27 september 1660.

Jos van Adrichem
Diakenstudent

(Foto: P. van Mulken)

HELP DE PCI MENSEN HELPEN

De Parochiële Caritas Instelling (PCI) ziet dit jaar Abraham. Wellicht krijgt het jubileum weinig aandacht in de parochies. De PCI werkt vaak op de achtergrond. Bovendien, uitbundig feest vieren, omdat de PCI al vijftig jaar mensen in nood bijstaat, heeft ook iets wrangs.

Caritas

Afkortingen zijn ondingen. Ze zijn handig voor ingewijden, maar werpen een muur op voor buitenstaanders. Dat geldt zeker voor de PCI. Op het eerste gehoor laat 'PCI' niets los van haar doelstelling en identiteit. Maar die drie letters staan voor 'Parochiële Caritas-instelling'. Daarmee staat de C van Caritas in haar hart. Caritas is het Latijnse woord voor (naasten)liefde. In de christelijke opvatting zijn de liefde tot God en de liefde tot de naaste onlosmakelijk met elkaar verbonden. God schiep mensen uit liefde, om goed met elkaar te leven. Wie zich inzet voor dit goede leven, deelt daarmee in de liefde van God.

Opvolger armbestuur

De naam 'parochiële caritasinstelling' is vijftig jaar geleden ingevoerd. In 1964

stelden de Nederlandse bisschoppen een Algemeen Reglement voor het bestuur van een parochiële caritasinstelling vast. Daarmee werd de PCI de opvolger van het parochiële armbestuur of een andere instellingen van liefdadigheid. Directe aanleiding voor deze nieuwe opzet was de komst van de Algemene Bijstandswet. Financiële bijstand werd toen een recht; het uitkeringsniveau werd flink opgetrokken.

Vangnet

Voor het parochiële armbestuur had de omvorming tot caritasinstelling grote gevolgen. Financiële bijstand aan individuen en gezinnen bleef een kerntaak, maar alleen in die gevallen waar wettelijke voorzieningen tekort schoten. De PCI werd zo een vangnet onder de sociale voorzieningen. Andere taken in de beginjaren waren steun aan het katholiek particulier initiatief en het opzetten van nieuwe initiatieven. Met de uitbouw van de verzorgingsstaat leek de PCI overbodig te worden. Pas de economische crisis van de jaren tachtig deed het besef groeien, dat armoede in Nederland niet verdwenen was.

Band met parochie

De PCI is de caritasinstelling van de parochie. Ze heeft een bijzondere positie: ze is een publieke kerkelijke rechtspersoon met een eigen bestuur. Ze valt dus niet onder het parochiebestuur. Zo wordt voorkomen, dat geld voor de armen gebruikt wordt voor bijvoorbeeld de reparatie van het kerkdak. Wel moet ze een beleid voeren in goede samenspraak met het parochiebestuur.

Door de groeiende aandacht voor parochiële diaconie, de stijgende armoede en bezuinigingen bij de overheid neemt het belang van het werk van de PCI weer toe. Begin 2014 kent het bisdom Rotterdam 89 PCI-en. Dat aantal daalt de laatste jaren, omdat PCI-en de fusies van parochies op enige jaren volgen. Volgens het kerkrecht kan een parochie maar één PCI hebben.

Individuele noodhulp

Volgens het Algemeen Reglement is het doel van de PCI "de caritas een herkenbare plaats te bieden binnen en vanuit de parochiegemeenschap(en)

en een werkzaam instrument voor de caritas in de parochie(s) te zijn." Daartoe beheert zij het opgebouwde vermogen, vaak ontstaan uit erfenissen en legaten, verwerft zij middelen en wendt ze deze aan. Dat is een formele omschrijving.

Als je PCI-bestuurders vraagt, wat nu de kern van het PCI-werk is, krijg je steevast als antwoord: het helpen van individuele mensen in noodsituaties. PCI-en zien zichzelf als vangnet achter de bestaande sociale voorzieningen. Als die niet toereikend zijn, biedt de PCI de helpende hand. Met een luisterend oor en aandacht voor het verhaal van de hulpvrager. Met verwijzing naar en begeleiding in de warwinkel van voorzieningen en instanties. Met praktische hulp. Met hulp in natura of met geld.

Daarnaast ondersteunt de PCI ook collectieve vormen van armoedebestrijding, zoals voedselbanken, projecten SchuldHulpMaatje en inloophuizen. De PCI wordt niet gehinderd door bureaucratische richtlijnen en procedures. Ze kan snel handelen.

Netwerken

Hoe komen PCI-en nu noden op het spoor? In het verleden kwamen veel aanvragen binnen via de pastorale beroepskrachten. Omdat de leden van de huidige pastorale teams een groter gebied moeten bestrijken, moeten PCI-en nu zelf veel actiever worden in de directe eigen omgeving en gaan netwerken. Binnen de parochie gaan ze nauwe contacten onderhouden met de pastoraatsgroep, de bezoekgroepen en wijkcontactpersonen. Buiten de parochie(kernen) zoeken ze samenwerking met organisaties die in contact komen met mensen in armoede. Denk dan aan scholen, maatschappelijk werk, wooncorporaties, voedselbanken, vluchtelingenwerk, diaconieën van andere kerken, de sociale dienst en dergelijke.

Help de PCI mensen helpen

Het geven van noodhulp door de PCI is een mooie invulling van georganiseerde naastenliefde. Maar het doen van naastenliefde is niet alleen een opdracht voor PCI-bestuurders. Die geldt voor elke gelovige. De PCI heeft daarom ook een taak naar binnen toe: de parochianen

aansporen en in de gelegenheid stellen om zelf naastenliefde te doen.

Daarom werken veel PCI-en mee aan de invulling van een diaconale zondag. In ruim een derde van de parochies vindt jaarlijks zo'n themazondag plaats. Een ander middel is een inzameling van houdbare levensmiddelen voor de voedselbank. Ook treden PCI-en meer in de publiciteit via artikelen in het parochieblad, folders en nieuwsbrieven. Het motto naar de parochianen toe is: 'Help ons mensen helpen'.

Jan Maasen

Medewerker pastorale dienstverlening

PRAKTISCHE EN CONCRETE HULP

Ja, ik wil de PCI helpen helpen!

Neem contact op met uw parochie-secretariaat of rechtstreeks met de Parochiële Caritas Instelling.

TOUR OF FAITH EN DADEN VAN LIEFDE

In januari 2014 startte 'Tour of faith', een maandelijkse diocesane jongeren- viering en ontmoeting met bisschop Van den Hende. De eerste Tour of faith stond in het teken van daden van liefde en vond plaats in de Maria van Jessekerk in Delft. De RKJ Delft was gastheer.

De bisschop nam het initiatief tot de jongeren- vieren om in het verlengde van de Wereldjongerendagen jongeren bijeen te brengen. De jongeren ontmoeten elkaar normaliter in hun eigen jongeren- groep, verspreid door het hele bisdom. Via Tour of faith kunnen ze elkaar over parochiegrenzen door het jaar heen ontmoeten. De formule is eenvoudig: een eucharistieviering met de bisschop als hoofdcelebrant, daarna een catechese met geloofsgesprek en afsluiting met een eenvoudige maaltijd.

Geloof en dienen

Tijdens de eerste Tour of faith sprak Mgr. Van den Hende over de lange traditie die er is in de Kerk om geloof en dienen bij elkaar te houden. Vooral religieuzen hebben zich daarvoor ingezet, onder meer in het onderwijs en de zorg. "En ook als je een gezin hebt, als je voor de klas staat, of bestuurlijk werk doet, is het van belang om geloof en dienen bij elkaar te houden," aldus de bisschop, die daarbij aangaf: "De liefde van God voor het kwetsbare geeft ons richting."

Met de jongeren besprak de bisschop onder meer enkele Bijbelteksten, zoals Matteüs 25, waarin de werken van barmhartigheid staan beschreven, en ook de Jakobusbrief die heel expliciet oproept om geloof niet los te zien van daden. "Het geloof vraagt dat we net als Jezus ruimte voor mensen maken in ons hart, en dat we onze talenten inzetten, en doorgeven van wat we zelf ontvangen hebben," aldus de bisschop. "God is liefde. Dat is ook een opdracht. [...] God heeft ook om onze handen gevraagd, om op onze manier tekens van liefde en geloof te stellen. De apostel Paulus zegt: niet ik maar Christus leeft in mij. Als je in God gelooft, maak je deel uit van de Kerk,

mag je samen bidden, en je hebt ook een opdracht in de wereld."

Praktische dingen

Eli Stok, priesterstudent van het bisdom, zegt over daden van liefde: "In Matteüs 25 worden de werken van barmhartigheid opgenoemd. Dan gaat het voornamelijk over tegemoetkomen aan materiële noden, zoals wanneer mensen honger hebben, of dorst, of ziek zijn. Noem maar op. Maar ook mensen die in geestelijke nood zitten, die bijvoorbeeld eenzaam zijn, hebben hulp nodig." Fredi Timmermans, medewerkster jongerenpastoraat van het bisdom Rotterdam, verbindt daden van liefde met loskomen van jezelf: "Daden van liefde zijn de dingen die je voor een ander doet, óók als mensen je tegemoetkomen op momenten waarop je er misschien even geen tijd voor hebt. Het gaat erom dat je, ook wanneer het je niet uitkomt, toch denkt: dit is iemand die iets van mij vraagt. En dat je dan iets aan die ander kunt geven."

"Daden van liefde zijn de praktische dingen die je vorm mag geven in je leven," vult Sander Verschuur aan. De acoliet uit de kathedraal in Rotterdam vertelt: "Misschien lijkt het soms dat de werken van barmhartigheid groot zijn en moeilijk uit te voeren, omdat onze gedachten dan eerder uitgaan naar de mensen ver weg, maar je kunt ze juist ook praktisch en dichtbij handen en voeten geven door bijvoorbeeld een kledingactie. Kijk naar wat je kunt doen voor de mensen om je heen en in het kleine, wat voor een ander al heel veel waard kan zijn." Eli: "We moeten kijken met het hart van Jezus Christus. Dat houdt ook in dat we aandacht ontwikkelen voor de tekenen die erop wijzen dat iemand hulp kan gebruiken."

Solidariteit

Vicaris-generaal Verbakel is pastor in Delft en maakte de bijeenkomst mee. Hij zegt over daden van liefde dat spiritualiteit en solidariteit hand in hand gaan. "De lijn naar God toe is de lijn van spiritualiteit, het dicht bij Christus willen zijn.

Maar als je dicht bij Christus wil zijn, kun je niet anders dan de weg van de solidariteit te gaan." Daden van liefde zijn een sterk getuigenis, geeft hij aan: "Of je nou jong of oud bent, je wordt het meest geactiveerd en gestimuleerd op het moment dat je daden ziet."

Daphne van Rosendaal

Zie het YouTube-kanaal van het bisdom Rotterdam voor een korte video met Mgr. Van den Hende, Fredi Timmermans, Eli Stok, Sander Verschuur, pastor en vicaris-generaal Dick Verbakel.

Tour of faith vindt iedere tweede zondagmiddag in het bisdom Rotterdam plaats. Kijk voor locaties op www.bisdomrotterdam.nl

14 werken van barmhartigheid!

De zeven werken van barmhartigheid zijn (Mat 25):

1. De hongerigen spijzen
2. De dorstigen laven
3. De naakten kleden
4. De vreemdelingen herbergen
5. De zieken verzorgen
6. De gevangenen bezoeken
7. De doden begraven (1 Kor. 3, 16)

Naast deze zeven lichamelijke werken van barmhartigheid werden in de traditie van de Kerk zeven geestelijke werken van barmhartigheid uitgewerkt, gericht op het lenigen van geestelijke nood. Dit zijn:

1. De zondaars vermanen
2. De onwetenden onderrichten
3. Voor de levenden en overledenen bidden
4. In moeilijkheden goede raad geven
5. De bedroefden troosten
6. Het onrecht geduldig lijden
7. Beledigingen vergeven

OVER DE JAKOBUSBRIEF

(Foto: R. Mangold)

Geloven is alomvattend. De Bijbel maakt ons dat keer op keer duidelijk. Je kunt wel zeggen dat je gelooft, maar dat moet dan wel blijken. Als je zegt dat je gelooft, is dat te zien aan de manier waarop je omgaat met je medemens, je broeder/zuster. Van de nieuwtestamentische geschriften is met name de Jakobusbrief hierom bekend.

Het leven als gelovige

De kern van de Jakobusbrief wordt gevormd door Jak 3:13-4:10. Het eerste deel van deze sectie, Jak 3:13-18, formuleert het thema van het geschrift: Gods wijsheid. Het tweede deel, Jak 4:1-10, brengt deze met sterke retorische middelen (zoals vraagzinnen en gebiedende wijzen) onder de aandacht van de lezers als een uitdrukkelijke oproep Gods vriend te worden. De Bijbelse wijsheidstraditie gaat steeds over het concrete leven als gelovige in het hier en nu. Wie de wijsheid van boven, van Godswege, aanneemt, wordt de vriend van God en realiseert aldus Gods ideaal op aarde.

De Jakobusbrief formuleert dit als een keuze tussen twee wegen, zoals we dat ook kennen uit Ps 1.

Arm en rijk

De Jakobusbrief gaat in op een aantal concrete situaties. De thematiek van rijk en arm komt uitvoerig aan bod. In de Bijbelse traditie is 'rijk' geen descriptief begrip. 'Rijk' heeft in de Bijbel steeds de lading van 'verrijkt'. Iemand is rijk, omdat hij zich rijk gemaakt heeft, en wel ten koste van zijn medemens, zijn broeder/zuster. Voor 'arm' geldt overeenkomstig: het geeft geen zakelijke informatie over een toestand, maar eveneens een ethische beoordeling, waarin 'arm' steeds de lading heeft van 'verarmd'. Iemand is arm, omdat hij arm gemaakt is, en wel door zijn medemens, zijn broeder/zuster (bijvoorbeeld: Am 5:10-12). Het 'rijk' en 'arm' van deze wereld staan op gespannen voet met het Koninkrijk van God dat hier op aarde van Godswege zou moeten opbloeien, waar de rollen van rijk en arm juist omgedraaid zijn (zie: Jak 2:5). De rijken krijgen er dan ook flink van langs in

de Jakobusbrief. Met name de sectie Jak 5:1-6 staat daarbij stil, niet afstandelijk, maar door de lezers direct aan te spreken: 'jullie hebben je vetgemest voor de dag der slachting' (Jak 5:4)!

Zorg voor je broeder

Een ander terrein is dat van de zieke en lijdende persoon. Je broeder moet je nastaan, niet door je op te dringen -het initiatief is aan je broeder-, maar door hem op te nemen in het Paasgebeuren door gebed en liturgische handelingen. In Jak 5:13-18, waarin de aandacht naar de in moeilijkheden verkerende broeder/zuster uitgaat, worden opvallend veel woorden gebruikt die aan Pasen alluderen, zoals 'redden' en 'oprichten'.

Verantwoordelijkheid nemen

In elke levens- en dus geloofssituatie roept de Jakobusbrief zijn lezers op telkens de volle verantwoordelijkheid te nemen. Zo mag je je er niet gemakkelijk van af maken door een theologie te creëren dat God de beproevingen brengt. Dat doet én geen recht aan God én geen recht aan je

eigen verantwoordelijkheden in het leven. Daarom vindt de Jakobusbrief dat je altijd zelf de beproevingen veroorzaakt (Jak 1:14). Wie God de schuld geeft, gaat stiekem op de plek van God staan. Daarom keert de Jakobusbrief zich tegen megalomanie. De Bijbel gebruikt voor de mens steeds de tijdseenheid 'dag', terwijl voor God de tijdseenheid 'jaar' gebezigd wordt (bijvoorbeeld: Ps 90). Wie verschuift in zijn levensstijl van 'dag' naar 'jaar', gedraagt zich megalomaan en zal ten val komen (Jak 4:13-17).

Voorbeelden

De Jakobusbrief laat zien in een lange Bijbelse traditie te staan door vier namen van geloofshelden op te voeren die de lezer ten voorbeeld zijn. In Jak 2:14-26 thematiseert de Jakobusbrief expliciet dat geloof en werken bij elkaar horen. Twee Bijbelse figuren dienen als bewijs. Abraham was vol van geloof, dat wil zeggen dat Abraham al zijn vertrouwen in God stelde. En dat kan je zien: hij was zelfs bereid zijn zoon aan God af te staan in het offer op het altaar.

De Jakobusbrief verwijst hier naar het verhaal in Gen 22:1-19, waarin Abraham afstand doet van de goddelijke belofte van een nageslacht en juist daardoor de realisatie van deze belofte ontvangt.

Zo werkt dat, en niet alleen bij supergelovigen. Daartoe wordt Rachab (Joz 2) in de Jakobusbrief opgevoerd, die steevast met de aanduiding 'hoer' wordt omschreven (Jak 2:25).

In hoofdstuk 5 worden eveneens twee geloofshelden ten tonele gevoerd. Job is het voorbeeld van eenieder die lijdt en in benarde, ja levensbedreigende, problemen zit (Jak 5:11). Hij is het toonbeeld van standvastigheid. Zo God hem redde, zal Hij ook ons redden. Gebed is daarbij noodzakelijk. Daartoe wordt Elia opgevoerd (Jak 5:17-18). Zijn gebed was sterk, terwijl hij gewoon een mens was zoals wij allen. Toen hij optrad tegen de Baäl-verereiders, bad hij en het regende niet; hij bad opnieuw en de regen kwam vanuit de hemel op de aarde neer (1 Kon 18).

Bekering

De Jakobusbrief heeft alleen in het opschrift in 1:1 het uiterlijk van een brief. Een briefslot kent dit nieuwtestamentische geschrift niet. Dat neemt niet weg dat Jak 5:19-20 wel als een echt slot verstaan wil worden. Het wordt gemarkeerd met de combinatie van de aanspreekvormen 'broeders' en 'onder jullie'. Bovendien beschrijft het, als afsluitende climax, een positieve situatie: de bekering van de medebroeder als contrast tot het falende gedrag onder medebroeders dat doorheen het hele geschrift de volle aandacht krijgt. Want zo geschiedt redding en uitwissing van zonde.

Archibald L.H.M. van Wieringen
Priester van het bisdom Haarlem-Amsterdam en Universitair Hoofddocent Oude Testament aan de Tilburg School of Catholic Theology

Op 27 maart hield Archibald van Wieringen in het kader van Daden van Liefde een inleiding voor pastorale beroepskrachten over de Jakobusbrief.

OECUMENE: DIACONIE EN GETUIGENIS

Parochies en gemeenten moeten op het gebied van de diaconie samenwerken waar dat kan en sociale inspanningen zo veel mogelijk coördineren. Op 19 februari bezocht Mgr. Van den Hende vanwege Daden van Liefde de wijk Katendrecht in Rotterdam Zuid. Daar werken pastoraal werker Hein Steneker en dominee Fokje Wierdsma (PKN) vanuit Wijkcentrum De Put ten behoeve van de dienst aan de naaste (zie p. 26).
(Foto: P. van Mulken)

'Doe mee in de pelgrimage van gerechtigheid en vrede'. Met deze oproep werd op 8 november 2013 de tiende algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken in Busan (Zuid-Korea) afgesloten. In de dagen die er aan vooraf gingen kwamen de noden in onze wereld uitvoerig aan de orde. Christenen uit allerlei kerkelijke tradities deelden hun verhalen van hoop en wanhoop, vreugde en verdriet. Hoe verschillend de situaties ook zijn, wat christenen ten diepste verbindt is het geloof en de hoop dat in Christus liefde sterker is dan haat en dat leven het uiteindelijk wint van dood.

Inzet en overgave

Maar vanzelf gaat het niet. Gerechtigheid en vrede komen niet zomaar aanwaaien, maar vragen om inzet en overgave. Busan sprak over het belang van een 'transformatieve spiritualiteit'. De weg naar gerechtigheid en vrede is een pelgrimage waarop we ook zelf veranderd worden. De dienst (diakonia) en het getuigenis (martyrium) zijn de specifieke wijze waarop we als christen kunnen bijdragen aan gerechtigheid en vrede in onze wereld en bij uitstek de terreinen waarop oecumenische samenwerking zichtbaar gemaakt kan worden.

Oecumene

Het 'Handboek voor de spirituele oecumene' dat in 2006 onder verantwoordelijkheid van kardinaal Walter Kasper werd uitgegeven, gaat in het derde hoofdstuk in op de mogelijkheden om in diaconie en getuigenis de oecumenische verbondenheid concreet gestalte te geven in parochie en gemeente, in de religieuze en monastieke gemeenschappen, in kerkelijke gemeenschappen en bewegingen, door jongeren en pastorale beroepskrachten. Het hoofdstuk opent met een citaat uit de apostolische brief van paus Johannes Paulus II 'Novo millennio ineunte': "Als we trouw willen zijn aan Gods plan en ingaan op de diepste verlangens van de wereld, dan is de grote uitdaging waarvoor wij in het voor ons liggende millennium staan, de Kerk te maken tot huis en leerschool van de 'communio'."

Parochie en gemeente

De eerste stap op die weg is dat kerkelijke gemeenschappen die soms een geschiedenis van rivaliteit met zich meedragen, hun onderlinge verhoudingen herstellen en bewerkers van verzoening worden. Parochies en gemeenten staan voor de opgave om zichtbaar te maken wat eenheid in verscheidenheid in de praktijk inhoudt. Door open en hartelijke contacten met elkaar te onderhouden en elkaar de ruimte te geven om de waarden van hun eigen traditie te uiten en trouw te blijven. Door naar elkaar ruimhartig te zijn en voortdurend te proberen uitingen van de huidige verdeeldheid te overwinnen.

Goede kanalen van communicatie en samenwerking tussen medewerkers van parochies en gemeenten zijn daarbij een voorwaarde. Door op belangrijke momenten van vreugde en verdriet bij elkaar betrokken zijn, groeit de onderlinge verbondenheid tussen parochies en gemeenten.

Als de verhoudingen goed zijn, is er ook een goede basis voor samenwerking op het terrein van de diaconie. Kardinaal Walter Kasper roept parochies en gemeenten op om niet langs elkaar heen te werken, maar op het gebied van de diaconie samen te werken waar dat kan en sociale inspanningen zo veel mogelijk te coördineren. Deze samenwerking geeft tastbaar uitdrukking aan de verbondenheid en aan de navolging van Christus die gekomen is om te dienen (Mc. 10, 45; Fil. 2, 5-8).

Oecumenische verbondenheid

Bij iedere geleiding van de Kerk geeft het handboek aan hoe getuigenis en dienst concreet vormgegeven kunnen worden en wat de leerschool van de communio voor de oecumenische verbondenheid kan betekenen. De invalshoek en mogelijkheden van een monastieke gemeenschap zijn nu eenmaal anders dan die van een parochie of kerkelijke beweging. Maar gemeenschappelijk zijn de geloofsverbondenheid, de open houding naar anderen en de gastvrijheid.

Getuigenis en diaconie

Het handboek wijdt een aparte paragraaf aan de mogelijkheden van jongeren om in getuigenis en diaconie oecumenisch samen te werken. Iedere generatie opnieuw erft de last van de verdeeldheid uit het verleden. Voor jongeren zijn twee zaken van bijzonder belang. Ten eerste dat ze de kans krijgen om vriendschappen te sluiten met christenen van een andere achtergrond en met hen de Bijbel te lezen en samen te bidden. Deze uitwisselingen zijn, hoe bescheiden en kleinschalig ook, echte stappen naar grotere eenheid onder christenen. Ten tweede is het heel belangrijk dat er voor jongeren kansen gecreëerd worden om de kracht en de rijkdom van echte christelijke gemeenschap en authentiek christelijk geloof opnieuw te ontdekken. Dat is een dringende uitdaging waar alle Kerken in de seculiere samenlevingen momenteel voor staan.

De aanzetten in het handboek voor de spirituele oecumene zijn nuttig, maar uiteindelijk kunnen concrete voorbeelden het beste duidelijk maken waar het hier om gaat. Zoals het voorbeeld van de Nederlandse pater Frans van der Lugt sj. die al vijftig jaar in Syrië woont en ondanks de verwoesting weigert om de stad Homs te verlaten. In een interview dat half februari werd opgenomen zei hij het volgende: "De situatie is heel moeilijk, maar ik kan er mee leven en mag ook nog mensen helpen om niet wanhopig te worden onder situatie." Hoewel er gebrek is aan alles, de stad belegerd is, dood en verderf gezaaid wordt, zegt deze man uit liefde voor alle mensen in Syrië nee tegen het geweld en tegen de haat en weigert te vertrekken. In de vele jaren dat Frans van der Lugt in Syrië heeft geleefd, heeft hij zich onderscheiden als een man die bruggen bouwde, mensen van verschillende godsdiensten en overtuigingen bij elkaar wist te brengen. Dat zijn de daden van liefde waar in het leven - gelukkig vaak in veel minder dramatische omstandigheden - om gaat.

Geert van Dartel
Katholieke Vereniging voor Oecumene

(Foto's: P. van Mulken)

DIACONALE WERKBEZOEKEN MGR. VAN DEN HENDE

In het Jaar van Daden van Liefde brengt Mgr. Van den Hende concreet twee diaconale werkbezoeken. Het eerste werkbezoek vond plaats in februari en stond in het teken van de dienst aan de naaste. Het tweede werkbezoek staat in het teken van waardevolle arbeid.

Vanuit de ontmoeting met Christus

Bisschop Van den Hende: "Paus Franciscus maakt in 'Lumen Fidei', zijn eerste encycliek, duidelijk dat ons geloof begint bij Jezus. Onze ontmoeting met Christus is wezenlijk voor ons leven in geloof, ook waar het gaat om de beoefening van werken van liefde. Christus zet ons aan tot werken van liefde. En dat is dan geenszins een gebod, maar een antwoord van onze kant, omdat Christus zelf ons het eerst heeft liefgehad. Vanuit een persoonlijke ontmoeting met Christus mogen we komen tot het beoefenen van werken van liefde."

Publiek getuigenis

Tijdens het Ad Limina bezoek van de bisschoppen aan Rome (van 2 tot en met 7 december 2013) gaf de paus de Nederlandse bisschoppen aan:

"Onze samenleving wordt krachtig gemarkeerd door secularisatie. Ik moedig u aan ook present te zijn in het publieke debat, op alle domeinen waar mensen aanwezig zijn om de barmhartigheid van God en Zijn tederheid voor iedereen zichtbaar te maken."

Pastoraat Oude Wijken

Zo bracht de bisschop op woensdag 19 februari 2014 een werkbezoek aan Rotterdam Zuid. Samen met Hein Steneker, aangesteld als pastoraal werker voor het Pastoraat Oude Wijken (POW), maakte de bisschop een wandeling door de wijk Katendrecht en bezocht de bisschop Welkomstcentrum De Put in de wijk. Daar sprak hij onder meer met de heer Main en twee andere medewerkers van een Somalische stichting. Zij gaven aan dat de groep Somalische immigranten een taalachterstand heeft die ervoor zorgt dat mensen moeilijk een plek in de Nederlandse samenleving verwerven. Ruim 80% van de bevolking in de wijk is werkeloos. Ook dat maakt het moeilijk om de taal beter te leren. "Je zit thuis, spreekt met andere Somaliërs,

dus hoe leer je goed Nederlands?" Kinderen kunnen door hun ouders, die de taal niet machtig zijn, niet voldoende worden begeleid op school. En ook de cultuur is anders dan in Afrika. "Hier is alles modern," vertelde de heer Main. "Het is echt een moderne samenleving vergeleken met Afrika."

Waardevolle arbeid

De sociale leer van de Kerk benadrukt dat arbeid voor een mens niet alleen broodwinning inhoudt, maar ook zelfontplooiing betekent, en dat de arbeid in de samenleving zodanig moet zijn ingericht dat mensen tot hun recht komen en daadwerkelijk het hunne kunnen bijdragen en opbouwen.

Arbeid is van belang voor de opbouw van de samenleving, ook omdat het netwerken vormt. Dat laatste geldt zeker ook voor onbetaalde arbeid. Juist vrijwilligerswerk wordt heel vaak gedaan vanuit de vraag: wat kan ik betekenen voor een ander?

Daphne van Roosendaal

OPEN LEZINGEN Faculteit Katholieke Theologie

Utrecht, 15 mei 2014

Marcel Poorthuis

Hoeveel geloof is nodig voor interreligieuze dialoog?

Utrecht, 5 juni 2014

Antoine Bodar

Liturgie als verbinding tussen Christenen.

Aanvang: 19.30 uur. Locatie: Utrecht
Voorafgaand aan de lezingen is er Open Huis voor geïnteresseerden in de bachelor Theologie.

Tilburg, 12 juni 2014

Publieksdag Geestelijke Verzorging in Gevangenissen
M.m.v. Mgr. Everard de Jong

Meer informatie en gratis aanmelden:

www.tilburguniversity.edu/theologie/oca

School of Catholic Theology

TILBURG UNIVERSITY

Understanding Society

De C van Cadeautje.

Wij snappen dat u voorzichtig met uw geld omgaat en komen u graag tegemoet in deze moeilijke tijden.

Daarom nu gratis 2 weken het nd©.
Bel 0342 411711 of kijk op nd.nl/2weken

Het Nederlands Dagblad.
De krant met de C, van cadeautje en van christelijk.

nd© DE KRANT MET DE C

Dit aanbod geldt alleen als u de afgelopen 6 maanden geen (proef)abonnement heeft gehad. Wij gaan zorgvuldig met uw gegevens om, zie hiervoor www.nd.nl/privacy

**DENK JE EROVER
PRIESTER TE
WORDEN?**

Kijk eens op www.tiltenberg.org
of kom langs op De Tiltenberg!

Grootseminarie St. Willibrord
Zilkerduinweg 375
2114 AM Vogelenzang
tel. 0252 345 345
www.tiltenberg.org

Wilt u de priesteropleiding steunen?
Uw gift is zeer welkom op rek.nr.
NL64 INGB 000 000 5464
t.n.v. Het Grootseminarie

PRIESTER OF DIAKEN WORDEN VANUIT JE BEROEP!

Priester- en diakenopleiding Bovendonk

Informatie over deze deeltijdopleiding:
T 0165 504277
E info@pdob.nl
I www.pdob.nl

Hofstraat 8 - 4741 AK Hoeven

Uw gift is welkom op IBAN
NL 93 ING B 0002 5806 80
t.n.v. Stichting PDOB te Breda

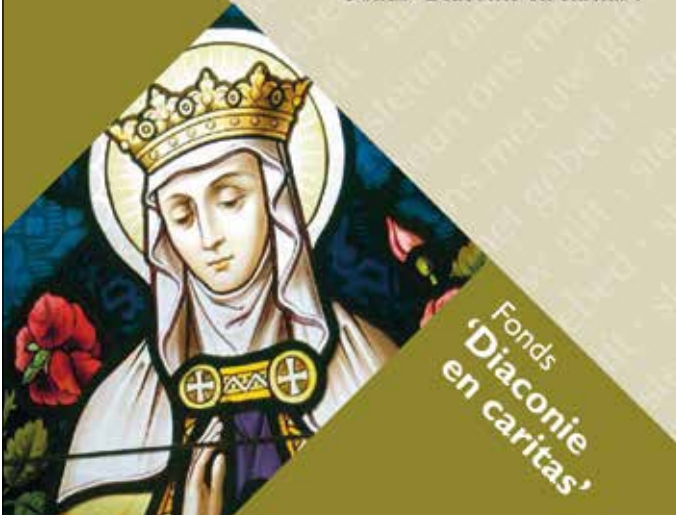

Steun Fonds 'Diaconie en caritas'

Steun het Fonds 'Diaconie en caritas' in het Jaar van Daden van Liefde. Jezus roept ons steeds weer op ons in te zetten voor onze naasten. Het bisdom Rotterdam onderneemt allerlei activiteiten, samen met de parochies, om de zorg voor de naaste in diaconie en caritas concreet te maken.

Uw gift is welkom

Rekening NL30 INGB 0000 4643 04
ten name van Bisdom Rotterdam
onder vermelding van:
Fonds 'Diaconie en caritas'.

www.priesterworden.nl
www.diakenworden.nl

**Priester- en diakenopleiding
Vronesteyn**

Wilt u zich oriënteren?
Neem contact op met rector W.P.J. Bakker:
priesteropleiding@bisdomrotterdam.nl

Wilt u de opleiding ondersteunen?
Rekeningnummer: **NL29 INGB 0000 3656 73**

Nationale Bedevaart 12 juli 2014 De Rik 5, 3232 LA Brielle

- 11.00 uur: Eucharistieviering
hoofdcelebrant is Mgr. J.H.J. van den Hende
- 13.15 uur: Rozenkransgebed
- 14.00 uur: Kruisweg
- 15.00 uur: Vespers, processie en pelgrimszegen

In juli en augustus dagelijks open van 13.00 - 17.00 uur
www.martelarenavangorcum.nl
www.bisdomrotterdam.nl

